

PREDLOG

STRATEGIJA RAZVOJA SISTEMA SOCIJALNE ZAŠTITE

STARIH LICA

2013-2017

Podgorica jun 2013

SADRŽAJ

UVOD

1. POLAZNE OSNOVE

1.1. Pravni okvir

1.2. Teorijske osnove

1.2.1. Teorije motivacije

1.2.1. Teorije starenja

1.2.2. Koncept kvaliteta života

1.2.3. Koncept cjeloživotnog razvojnog toka

1.3. Kontekst

1.3.1. Demografske i druge karakteristike

1.3.2. Institucionalni kapaciteti sistema

1.3.3. Razvijene usluge i mehanizmi sistema

1.4. Polazne osnove -završna razmatranja: prioritete grupe korisnika i ključne teškoće sistema

2. VIZIJA STRATEGIJE

2.1. Misija

2.2. Principi

3. CILJEVI STRATEGIJE

3.1 Opšti cilj

3.2. Posebni i pojedinačni ciljevi

4. PRIMJENA I KOORDINACIJA

5. PRAĆENJE I OCJENJIVANJE STRATEGIJE

6. SREDSTVA ZA PRIMJENU STRATEGIJE

7. AKCIONI PLAN ZA JEDNU GODINU

UVOD

Crna Gora kao pravna i demokratska država organizovana je kao humano, ekonomski stabilno i funkcionalno društvo na principima decentralizacije i participativnog odlučivanja sa visokim stepenom zaštite ljudskih prava i sloboda, u kojem je djelovanje svih sistema zaštite i podrške zasnovano na potrebama pojedinaca uz ravnopravno učešće državnog, lokalnog, privatnog, nevladinog sektora i samih građana.

U okviru sveobuhvatne brige o građanima Crna Gora, kao članica Ujedinjenih Nacija i Savjeta Evrope, ima obavezu da sprovodi i u praksi implementira normative i standarde utvrđene u brojnim međunarodnim dokumentima. Vlada Crne Gore usvojila je razvojni pristup starenju populacije kroz uvođenje pitanja starijih ljudi u nacionalne i internacionalne razvojne politike i politike u svim sektorima, međugeneracijski životni pristup koji ističe pravičnost i društveno uključivanje grupe starijih građana u svim oblastima života, i socijalnu integraciju starijih građana radi održavanja i unapređivanja njihovog kvaliteta života. Osnovni pravac djelovanja je izgradnja institucija i mehanizama socijalne integracije koji svim građanima Crne Gore omogućavaju da u potpunosti ostvare svoja prava i obaveze na ravnopravnoj osnovi, bez obzira na različitosti.

Vlada Crne Gore, u trenutku preduzimanja svih neophodnih aktivnosti u izgradnji institucija moderne demokratske, pravne i efikasne države, postizanja bržeg socijalno – ekonomskog i društvenog razvoja i efikasnog uključivanja u evropske integracione procese, koncipira i razvija sistem socijalne zaštite starih lica, između ostalog, oslanjajući se na Milenijumske razvojne ciljeve UN i Madridski internacionalni plan akcije o starenju (MIPAA, 2002.godine) koji je ključni dokument globalne politike starenja UN.

Vlada Crne Gore u procesu preuzimanja neophodnih aktivnosti na poboljšanju socijalno-ekonomskog položaja građana, posebno starih lica koja imaju potrebu za uslugama i podrškom u oblasti socijalne zaštite usvojila je Strategiju razvoja socijalne zaštite starih lica za period 2008-2012. godine. Po isteku perioda na koji se ova strategija odnosila, Vlada Crne Gore pristupila je izradi nove Strategije razvoja socijalne zaštite starih lica, za period 2013-2017. godina.

Dokument Strategije razvoja sistema socijalne zaštite starih lica za period 2013-2017 godina, nastao je u transparentnom procesu rada Radne grupe za izradu strategije, koju je formiralo Ministarstvo rada i socijalnog staranja, a usvojen nakon javne rasprave.

1. POLAZNE OSNOVE

Strategija razvoja sistema socijalne zaštite starih lica¹ svoje utemeljenje nalazi u započetim kontinuiranim reformskim procesima u Crnoj Gori koji su vođeni opredjeljenjem države da se uključi u evropske integracione procese u cilju bržeg privrednog, ekonomskog i društvenog razvoja. U okviru ovih opredjeljenja započet je reformski proces socijalne politike koju treba da prati efikasan sistem socijalne zaštite. Ovaj proces usmjeren je na jačanje socijalne kohezije u zemlji. Prioritet Vlade Crne Gore je uspostavljanje takvog sistema socijalne zaštite koji garantuje adekvatan nivo zaštite i podrške, zaštitu najranjivijih grupa građana, kao i adekvatan nivo socijalne zaštite za sve građane i jačanje mehanizama koji omogućavaju socijalno uključivanje i sprečavaju diskriminaciju građana.

Polazne osnove ovih reformi, sa ciljem da se omogući efikasniji sistem socijalne zaštite za starije i stare grđane koji je usklađen sa njihovim potrebama i koji se susreće sa novim izazovima u vrijeme globalne ekonomske krize, leže u međunarodnoj i domaćoj pravnoj regulativi, savremenim teorijskim pristupima u stručnom socijalnom radu i aktuelnom stanju u socijalnoj zaštiti u Crnoj Gori.

Postojeća regulativa ostvarivanja prava u oblasti socijalne zaštite još uvijek nije u potpunosti usklađena sa savremenim konceptom ljudskih prava i stručnog socijalnog rada, kako na nivou cijelog sistema socijalne zaštite, tako i u odnosu na starije i stare osobe, kao jednu od najbrojnijih korisničkih grupa sistema socijalne zaštite. Uprkos ostvarenim dosadašnjim rezultatima, neophodno je nastaviti sa reformom socijalne zaštite starijih lica, kako bi se obezbijedilo potpuno poštovanje njihovih prava u sistemu socijalne zaštite, blagovremenost i ekonomičnost u obezbjeđivanju ovih prava.

1.1. Pravni okvir

Crna Gora, kao savremena država, orijentisana na poštovanje ljudskih prava i unapređenje kvaliteta života svojih građana i korisnika sistema socijalne zaštite, reformske procese u socijalnoj zaštiti starijih građana bazira na brojnim međunarodnim dokumentima, koji su od značaja za socijalnu zaštitu starijih lica:

- ✚ “Međunarodni plan akcije na području starenja” (Prva svjetska skupština o starenju, Beč, 1982. godine);
- ✚ “Načela Ujedinjenih naroda za starije ljude”, Rezolucija Generalne skupštine UN 46/91, koja postavlja osnovne principe i vrijednosti na kojima se zasniva pristup starijim i starim građanima i koji su istovremeno vrijednosti i principi socijalne zaštite starih lica;
- ✚ “Madridska deklaracija”, “Madriski internacionalni plan akcije o starenju (MIPAA), usvojen na Drugoj svjetskoj skupštini o starenju u Madridu 2002. godine i Vodič za nacionalnu implementaciju madridskog internacionalnog plana akcije o starenju, Ujedinjene Nacije, Njujork, 2008. MIPAA predstavlja ključni dokument globalne

¹ Iako se starijim osobama smatraju sve osobe preko 60 godina, za potrebe ove strategije koristi se i termin ”stara lica” za osobe preko 67 godina života, s obzirom da je utvrđena radna sposobnost u Crnoj Gori do 67 godina

politike starenja koji se tiče posljedica starenja populacije, dobrobiti i aktivne participacije starijih osoba na svim nivoima;

- ✚ "Regionalna strategija za implementaciju Madridskog internacionalnog plana aktivnosti o starenju 2002.", usvojena od strane Ekonomske komisije UN za Evropu (UNECE);
- ✚ Evropska socijalna povelja - Instrument Savjeta Evrope za zaštitu ljudskih prava, Torino 1961. godine; Dodatni protokol za Evropsku socijalnu povelju, Strazbur, 05.maj 1988 čl.4 (pravo starijih lica na socijalnu zaštitu) i Izmijenjena Evropska socijalna povelja (Strazbur, 03 maj 1996.) čl.23 (pravo starijih lica na društvenu zaštitu);
- ✚ Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i sloboda (Savjet Evrope, Rim, 1950) i Izmijenjena Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i sloboda (jul 1999);
- ✚ Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima Ujedinjenih Nacija;
- ✚ Revidirana strategija socijalne kohezije Vijeća Evrope (2004);
- ✚ Dokument Vijeća Evrope "Pristup socijalnim pravima", 2003;
- ✚ Lisabonska deklaracija o starenju, 2000;

- ✚ Dokument SEC (2005) 957 "Na putu ka evropskom kvalifikacionom okviru za cjeloživotno učenje", Brisel 2005. godine.

Vlada Crne Gore dosledno je usmjerena na razvoj društva u skladu sa konceptom socijalne kohezije. Pristup starijim i starim licima u Crnoj Gori u skladu je sa suštinskim načelima socijalne kohezije i drugim preporukama navedenih dokumenata. Socijalna zaštita starih lica usmjerena je na omogućavanje starijim i starim osobama da ostanu aktivni članovi društva koliko god je to moguće, da slobodno biraju svoj stil života i da vode nezavisan život u svom domu i prirodnom okruženju koliko god je to moguće, kao i na poštovanje privatnosti i obezbjeđivanje učešća u uslovima života starih lica u instituciji socijalne zaštite. Da bi socijalna zaštita uspješno odgovorila potrebama starih i starijih korisnika u skladu sa ratifikovanim međunarodnim dokumentima i konceptom socijalne kohezije neophodno je postojanje harmoničnih nacionalnih propisa koji čine osnov njene primjene. Usvajanjem novog Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti stvoreni su unutar sistema socijalne zaštite temelji njenog daljeg savremenog razvoja kada je u pitanju zaštita starih i starijih lica.

Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti, kao savremeni i proaktivan normativni akt koji reguliše sistem socijalne zaštite, mora biti usklađen sa drugim nacionalnim propisima, kako bi se obezbjedila njegova puna primjena. U aktuelnom trenutku, imajući u vidu disharmoničnost procesa osavremenjavanja zakonskih propisa, ovaj zakon još uvijek nije u potpunosti harmonizovan sa drugim zakonima, pogotovu sa zakonskim propisima u oblasti zdravstva i funkcionisanja lokalne samouprave. Neophodno je sačiniti i u što kraćem roku usvojiti odgovarajuća podzakonska akta - pravilnik o minimalnim standardima socijalnih usluga, pravilnik o licenciranju stručnjaka i organizacija, pravilnik o akreditaciji, pravilnik o uputu, participaciji korisnika usluga socijalne zaštite, pravilnik o radu centara za socijalni rad i druga potrebna akta. Pravnim aktima još uvijek nisu definisani mehanizmi kontrole i način finansiranja lokalnih usluga.

Novi Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti usmjeren je na obezbjeđivanje osnovnih prava: prava na osnovna materijalna davanja i prava na usluge socijalne i dječje zaštite (čl.9 Zakona). Uvođenje pojma usluga socijalne zaštite, i s tim u vezi sistema kvaliteta socijalnih usluga, ključne su odrednice koje novi Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti čine jasno opredjeljenim na potrebe korisnika.

Strategija za suzbijanje siromaštva je još jedan ključni nacionalni dokument razvoja i unapređenja kapaciteta sistema za omogućavanje kvalitetnijeg života svih građana. Unapređenje socijalne zaštite bazira se i na rezultatima primjene Strategije razvoja socijalne zaštite starih lica za period 2008-2012, koja je kao rezultat implementacije imala niz pozitivnih efekata na unapređenja resursa zajednice za adekvatnu podršku starijim i starim licima u Crnoj Gori.

1.2. Teorijske osnove

Osim pozitivnih propisa, sadržaj reforme socijalne zaštite starijih i starih građana vođen je teorijskim pristupima koji čine osnov praktične primjene i kreiranja usluga u zajednici namijenjenih starijim i starim licima, odnosno čine osnov savremenih pristupa socijalnom radu.

- 1.2.1. *Teorije motivacije* kao osnov djelovanja sistema socijalne zaštite stavljaju zadovoljavanje ljudskih potreba. Svi ljudi imaju iste potrebe, ali se međusobno razlikuju po načinima zadovoljavanja tih potreba. Osnovne ljudske potrebe, po jednoj od najzastupljenijih teorija ljudske motivacije koja je izuzetno primjenljiva u socijalnoj zaštiti su fiziološke potrebe, potreba za sigurnošću, pripadanjem, postignućem i samoaktualizacijom. Radi zadovoljavanja ovih potreba građana razvija se čitav niz društvenih sistema, a u okviru socijalne zaštite kreiraju se servisi i razvijaju socijalne usluge koje će na najbolji način omogućiti zadovoljavanje potreba starijih građana.
- 1.2.2. *Teorije starenja* jasno ukazuju na fiziološke procese kao osnov starenja. Starenje sobom nosi fizičke, psihičke i zdravstvene teškoće, opadanje sposobnosti i drugačije razumijevanje svrhe življenja. Opadanje sposobnosti za prilagođavanje promjenama i vezanost za svoj dom (teškoće u odvajanju, separaciji) su neke od ključnih promjena koje utiču na kvalitet života starih, uz fizičku slabost i zdravstvene teškoće. Cilj društvenih intervencija iz različitih sistema, ali prije svega sistema socijalne i zdravstvene zaštite, je omogućiti uspješno starenje, što bi obuhvatalo: minimalnu onesposobljenost, mentalno zdravlje i održavanje samopoštovanja, održavanje mentalne i fizičke aktivnosti, omogućavanje autonomije, kontinuiteta života i zadovoljstva životom (što uključuje i oblast rada i ekonomsku stabilnost stare osobe).
- 1.2.3. *Koncept kvaliteta života* usmjeren je na čovjeka kao glavnog subjekta društvene zajednice i predstavlja proces stalnog ostvarivanja ljudskih vrijednosti. Koncept kvaliteta života obuhvata sveukupnost čovjekovog življenja i naglašava odgovornost društva za obezbjeđivanje uslova u zajednici koji će omogućiti kvalitetan život svih građana. Oblasti društvenog života koje utiču na kvalitet života su ekonomsko blagostanje, kultura, okruženje, kohezija društva i uključivanje pojedinaca, obrazovanje i stalno učenje,

stanovanje, bezbjednost u društvu, transport i pristupačnost, zdravlje i socijalno staranje, ljudi i prostor. Kvalitet života se ostvaruje kada svaki čovek ima mogućnost korišćenja svih društvenih vrijednosti, proizvoda i resursa. Sa aspekta pojedinca, kvalitet života se definiše kao subjektivni doživljaj vlastitog života koji je određen objektivnim okolnostima u kojima osoba živi, karakteristikama ličnosti koje utiču na doživljaj realnosti i specifičnim životnim iskustvom. Za kvalitet života starih građana, osim društvenih uslova, izuzetno je važno očuvanje njihovih sposobnosti i karakteristika ličnosti koje omogućavaju postizanje subjektivnog osjećaja zadovoljstva životom, uprkos izloženosti mnogobrojnim gubicima, pogotovu u dubokoj starosti.

- 1.2.4. *Koncept cjeloživotnog razvojnog toka* govori o kontinuitetu i sveukupnosti prošlosti, sadašnjosti i budućnosti kao osnovnim odrednicama onoga što je osoba danas i nastojanja zajednice da obezbjedi uslove za kvalitetan život građana, odnosno starih lica. Ovaj koncept naglašava povezanost sposobnosti ljudskog organizma da se stalno razvija i mijenja i uslova u zajednici u kojima čovjek živi. Iz njega prositiče i teorija cjeloživotnog obrazovanja koja govori o važnosti mogućnosti za učenje i razvoj i u poznim godinama i uticaju obrazovanja na kvalitet života starih lica.

Na ovim teorijskim osnovama, kao i na teoriji savremenog socijalnog rada i drugim relevantnim teorijskim pristupima, baziraju se ciljevi, mehanizmi i aktivnosti koji treba da omoguće puno učešće starijih u zajednici, njihov doprinos zajednici i adekvatan pristup zajednice potrebama starijih građana.

1.3. Kontekst

Starenje stanovništva sobom nosi brojne nove izazove u obezbjeđivanju podrške i zaštite starijih i starih građana, ne samo u oblasti socijalne zaštite, već i u drugim oblastima života, a posebno u oblasti zdravstvene zaštite (gdje se povećava zahtjev za obezbjeđenjem njege i očuvanjem mobilnosti i zdravlja starijih) i u oblasti penziono-invalidskog osiguranja. Zbog kompleksnih promjena u starosti, u zajednici je sve izraženija potreba za uvođenjem integrisanih socijalnih usluga, kako bi se na što kvalitetniji način odgovorilo na potrebe starih korisnika. U ovom odeljku dat je pregled aktuelne situacije, vaninstitucionalnih i institucionalnih kapaciteta u Crnoj Gori značajnih za razvoj socijalne zaštite starih lica.

1.3.1. Demografske i druge karakterisitike

Crna Gora spada u evropske zemlje sa visokim indeksom starenja. Kretanje broja starijih građana iznad 60 godina, u odnosu na ukupan broj stanovništva, kontinuirano se povećava godinama unazad, što potvrđuju postojeći statistički podaci – grupa lica sa preko 60 godina starosti u 1953 godini iznosila je 10,42% ukupnog stanovništva, u 1991 godini iznosila je 12,78%, a 2003-e godine taj procenat iznosio je 16,67%. Prema rezultatima popisa stanovništva iz 2011 godine u Crnoj Gori živi 620.029 stanovnika, od čega je 18,3% starih građana preko 65 godina, što potvrđuje tendenciju starenja stanovništva u Crnoj Gori. Podaci o starosnoj strukturi crnogorskih opština pokazuju da postoje dvije grupe opština u kojima je udio stanovništva starijeg od 65 godina visok i daleko viši od državnog nivoa. U prvu grupu izrazito

starih opština prema procentu građana starijih od 65 godina spadaju četiri opštine sjevernog regiona Plužine (29%), Šavnik (27,5%), Žabljak (26,3%) i Pljevlja (24,5%). U posebno teškom položaju je opština Pljevlja, koja je i najveća opština sa organizacionim i finansijskim teškoćama. U drugoj grupi opština sa visokim procentom starih građana iznad republičkog prosjeka nalaze se opštine: Andrijevica, Kolašin, Cetinje, Herceg Novi i Kotor, u kojima je udio starih građana preko 65 godina oko 22%. Opštine sa posebno visokim udjelom starih građana preko 75 godina starosti su Pljevlja, Plužine, Šavnik i Žabljak.

Navedeni podaci o starosnoj strukturi opština upućuju na obavezu države da prije svega u ovim opštinama razvija pristupe za podršku starima i posebno usluge u sistemu socijalne zaštite namijenjene starim licima.

Prema podacima Ministarstva rada i socijalnog staranja, u septembru 2012. godine, pravo na materijalno obezbjeđenje porodice ostvarivalo je 14.721 porodica sa 43.741 članova; pravo na ličnu invalidninu ostvarivalo je 1.744 lica; pravo na njegu i pomoć ostvarivalo je 8.035 lica. Pravo na smještaj u ustanovu ostvarivalo je 872 korisnika, od čega je 356 starih lica. Poređenjem ovih podataka sa podacima za 2010-u godinu vidan je porast korisnika materijalnog obezbjeđenja za 2462 korisnika (sa 12.259 na 14.721), porast broja korisnika koji ostvaruju pravo na njegu i pomoć drugog lica za 3.132 korisnika (sa 4903 korisnika na 8.035). Broj starih korisnika na smještaju je skoro nepromijenjen (2010 na smještaju u domovima za stare i Komanskom Mostu na smještaju se nalazilo 354 korisnika), iako je broj zahtjeva u aktuelnom periodu za smještaj povećan i u svim ustanovama formirane su liste čekanja. Pri tom je broj korisnika na smještaju u srodničkim ili drugim porodicama izuzetno nizak – svega 24 korisnika u 2010. godini. Posebno je otežan smještaj starih lica sa demencijom i sa duševnim oboljenjima, koji su jedna od najugroženijih grupa korisnika, kao i samohrani i hronično i mentalno oboljeli korisnici, koji u sadašnjem sistemu ne mogu da dobiju adekvatnu podršku.

1.3.2. Institucionalni kapaciteti sistema

Institucije socijalne zaštite u Crnoj Gori koje su uključene u direktno obezbjeđivanje socijalnih usluga za starije i stare korisnike su prije svega centri za socijalni rad i rezidencijalne ustanove za smještaj korisnika. Posljednjih godina ubrzano se razvija još jedan vid zbrinjavanja starih, kroz razvoj domova za smještaj starih lica koji su u privatnom vlasništvu. Ovi domovi nisu u sistemu socijalne zaštite i ne mogu se smatrati institucionalnim resursom u ovom momentu, ali su svakako značajan činioac koji, ukoliko bude integrisan u sistem socijalne zaštite može značajno unaprijediti kapacitete sistema za obezbjeđivanje kvalitetnih usluga za stare, možda i u klasi visokih standarda kvaliteta.

U Crnoj Gori postoji 10 centara za socijalni rad koji pokrivaju sve opštine u državi. Sedam centara su međuopštinski, dok su tri centra (Herceg Novi, Rožaje i Plav) osnovani na opštinskom nivou. Organizacija i postojeći organizacioni i profesionalni resursi centara za socijalni rad nisu usklađeni sa aktuelnim potrebama i pristupima socijalnim potrebama starih lica. U toku je reforma centara za socijalni rad koja

obuhvata izradu pravilnika o normativima i standardima rada centra za socijalni rad, uvođenje metode vođenja slučaja kao osnovnog metoda rada u centru i obuku osoblja.

Smještaj starih lica moguće je realizovati u 3 rezidencijalne ustanove: JU Dom starih "Grabovac" u Risnu, JU Dom starih "Bijelo Polje" u Bijelom Polju i JU Specijalni zavod "Komanski most" koji je namijenjen smještaju odraslih i starih invalidnih lica.

Dom za stare u Risnu razvio je kapacitete za prihvata korisnika, unaprijedio infrastrukturu i stručne kompetencije zaposlenih, čime je napravio značajan iskorak u obezbjeđivanju kvaliteta usluga. Uslovi stanovanja korisnika su značajno unaprijeđeni i nalaze se na visokom nivou, a ustanova je aktivna na svim poljima koja mogu omogućiti unapređenje kvaliteta života korisnika.

JU Dom za stare "Bijelo Polje" je aktuelno u procesu jačanja organizacione strukture i kadrovskih kapaciteta doma za obezbjeđivanje kvalitetne usluge za korisnike. Veliku podršku ovoj ustanovi pruža dom starih "Grabovac" u skladu sa planom razvoja ustanove na nivou nadležnog ministarstva.

Uslovi smještaja i kvalitet stručnog rada Specijalnog zavoda "Komanski most" su značajno unapređeni kroz proces reforme ustanove. Stručni rad je podignut na visok nivo, kao i cjelokupni kontekst uslova za život korisnika u bezbjednom i prijatnom ambijentu, uslovi njege i svakodnevne okupacije korisnika različitim aktivnostima.

Postojeći kapaciteti nisu u mogućnosti da odgovore aktuelnim potrebama starih lica, a posebno ne mogu da obezbijede smještaj starih lica sa demencijom i duševnim problemima. Osnovni stručni postupci procjene potreba starih lica i individualnog planiranja u ustanovama nisu razvijeni u skladu sa savremenim zahtjevima stručnog socijalnog rada i standardima kvaliteta usluga.

1.3.3. Razvijene usluge i mehanizmi sistema

Na osnovu analize identifikovanih lokalnih socijalnih usluga ² sagledana je rasprostranjenost usluga za stare i obuhvat korisnika uslugama. Prema ovim podacima, lokalne usluge realizuju se u 17 opština, na čijem obezbjeđivanju je zaposleno 526 lica, i angažovano 656 volontera (analizom su obuhvaćene sve identifikovane usluge). Od svih razvijenih usluga, najviše je usluga za stare: 28 usluga, što čini 21,9% svih identifikovanih usluga. Najzastupljenija je usluga pomoći u kući koju obezbjeđuju 22 pružaoca usluga (usluge su koncipirane u skladu sa potrebama korisnika u sredinama u kojima se obezbjeđuju i nose različite nazive) za ukupno 1189 korisnika. Potom slijedi usluga dnevni centar/dnevni boravak koju obezbjeđuju 3 pružaoca usluga u Pljevljima, Nikšiću i Baru za 140 korisnika. Starim korisnicima namijenjene su još 3 usluge kojima je obuhvaćeno 870 korisnika. Radi se o uslugama: topli obrok za stare i savjetodavno terapijskim uslugama. Interesantno je da na sjeveru zemlje skoro da nema razvijenih usluga za stare, iako je u tom dijelu najizraženije starenje stanovništva i najveći je procenat

² Pregled lokalnih usluga socijalne zaštite u Crnoj Gori u 2012 godini (Pregled ključnih nalaza iz Baze lokalnih usluga u Crnoj Gori), D. Vuković, 2012.godina, UNDP

zastupljenosti starih građana. Jedino su u opštini Pljevlja registrovane 3 usluge za stare, u Šavniku 1 usluga, dok u Plužinama, Adrijevići i Kolašinu nema razvijenih usluga. Najviše usluga za stare prepoznato je na jugu zemlje – 41% registrovanih usluga.

Realizacija usluga za stare dala je niz primjera dobre prakse, koji doprinose održivosti usluga, iako nisu zasnovani na potpisanim sporazumima i memorandumima o saradnji između centara za socijalni rad, domova zdravlja, bolnica sekretarijata za socijalno staranje lokalnih uprava.

U maju 2011. godine urađena je analiza "Nalazi i preporuke za razvoj socijalnih servisa u lokalnoj zajednici"³ koja, u dijelu koji se odnosi na usluge za starije korisnike navodi da su prepoznate prioritete grupe korisnika stari samohrani, pogotovu u udaljenim planinskim selima i siromašni stari. Prema navodima pružaoca usluga, u posebno teškom položaju su i samohrani stari u užem gradskom jezgru. Pružaoci usluga prepoznaju da je posebno ugrožena ciljna grupa korisnika, grupa dementnih starih lica za koja ne postoje adekvatne usluge ni potrebni institucionalni kapaciteti za njihovo zbrinjavanje.

Urađen je Akcioni plan razvoja socijalne zaštite starih lica u Opštini Pljevlja u skladu sa preporukama izrade integriranih akcionih planova, i potpisan je Memorandum o saradnji na razvoju zaštite starih lica u Opštini Pljevlja kojim će se zajednički realizovati aktivnosti na izgradnji institucije za rezidencijalni smještaj starih lica – gerontološki centar, koji će obuhvatiti dnevni centar za stara i odrasla lica i zaštićeno stanovanje za odrasla lica sa invaliditetom. U drugim opštinama, u skladu sa strateškim dokumentom, u toku su aktivnosti na donošenju jedinstvenih Lokalnih planova za razvoj usluga socijalne zaštite za sve grupe korisnika (uključujući i stara lica) na lokalnom nivou. Opštine Bar, Bijelo Polje i Nikšić su u toku 2012. godine usvojile Lokalne planove. U toku je izrada Pravilnika o minimalnim standardima pružanja socijalnih usluga, a sačinjena su i početna dokumenta koja se odnose na standarde usluga za stare.

Pored navedenih unapređenja usluga socijalne zaštite, svo vrijeme stari su koristili prava po osnovu važećeg Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti, i to prije svega prava na: materijalno obezbjeđenje porodice, njegu i pomoć drugog lica, ličnu invalidninu, smještaj u ustanovu ili u drugu porodicu, jednokratnu pomoć, zdravstvenu zaštitu.

Iako su unapređenja socijalnih usluga vidljiva, i dalje ostaju teškoće koje je potrebno prevazilaziti. Potrebno je realizovati donošenje potrebnih podzakonskih dokumenata Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti, i, čiji izostanak predstavlja visok stepen rizika za implementaciju Zakona i strategije. Predstavnici lokalnih samouprava smatraju da kapaciteti na lokalnom nivou nisu u dovoljnoj mjeri pripremljeni za proces razvoja usluga socijalne zaštite, a poseban problem predstavlja Zakon o lokalnoj samoupravi i Zakon o finansiranju lokalnih samouprava koji ne podržavaju decentralizaciju. Značajno je i to da se u pojedinim lokalnim samoupravama problem starih ne prepoznaje kao jedan od prioritarnih problema.

³ "Nalazi i preporuke za razvoj socijalnih servisa u lokalnoj zajednici u opštinama Bar, Bijelo Polje i Nikšić", Nives Radeljić i Olivera Kovačević, 2011. godina, UNDP

Poređenjem sadašnjeg stanja sa prepoznatim teškoćama prilikom izrade Strategije razvoja socijalne zaštite starih lica 2008-2012 godine, vidno je da su oblasti u kojima je potrebno dalje raditi na unapređivanju:

- a) učešće lokalnih samouprava u obezbjeđivanju socijalnih usluga;
- b) razvoj lokalnih usluga za stare, odnosno razvoj vaninstitucionalnih oblika podrške;
- c) jačanje kapaciteta rezidencijalnih ustanova za obezbjeđenje kvalitetnijeg života korisnika usluge smještaja;
- e) regulisanje mehanizama za kontrolu, nadzor i evaluaciju uspješnosti usluga;
- f) razvoj mehanizama za informisanje kako starih, tako i cijele lokalne zajednice o uslugama za ovu grupu korisnika.

Ocijenjeno je da su planirani efekti Strategije tek započeli da se ostvaruju, te da je potrebno u narednom periodu nastaviti sa većinom aktivnosti, posebno sa aktivnostima jačanja profesionalnih kapaciteta u javnim ustanovama. Takođe se procjenjuje značajnim rad na stvaranju uslova u rezidencijalnim ustanovama za ostvarivanje što kvalitetnijeg života korisnika, za koje država u aktuelnom momentu nije u mogućnosti da obezbjedi drugu vrstu usluga. Izuzetno je važno imati u vidu snažno izražen tradicionalno patrijarhalni odnos prema starim licima, i nastojanje porodice da ostareli član ostane u svojoj porodici što duže, bez obzira na mogućnost možda kvalitetnije njege i kvalitetnijeg života u ustanovi za smještaj odraslih. Iz istih razloga stari koji žive u krugu porodice rijetko koriste usluge socijalne zaštite u zajednici.

1.4. Polazne osnove - zaključna razmatranja

Na osnovu svega iznijetog u ovom poglavlju, mogu se definisati prioritetne ciljne grupe korisnika, kao i ključne oblasti teškoća na čijem prevazilaženju treba raditi kako bi se omogućila decentralizacija usluga za starije građane i razvoj usluga u skladu sa potrebama korisnika i njihovim najboljim interesima.

Prioritetne ciljne grupe starijih i starih korisnika:

- Samohrani, posebno u udaljenim ruralnim područjima i centralnim gradskim jezgrima;
- Siromašni;
- Oboljeli od demencije;
- Na smještaju u rezidencijalnim ustanovama.

Ključne teškoće:

- Mreža vaninstitucionalnih usluga za starije još uvijek nije razvijena;
- Resursi institucija sistema, organizaciono i funkcionalno neadekvatni za brigu o korisnicima u skladu sa savremenim zahtjevima;
- Informisanje starijih i zajednice o uslugama za starije neadekvatno;

- Uslovi za razvoj integrisanih usluga još uvijek nisu ostvareni;
- Nije obezbjeđena finansijska održivost razvoja usluga, sredstva iz budžeta još uvijek su teško dostupna nevladinim organizacijama koje pružaju lokalne usluge;
- Saradnja i razmjena iskustava između aktera u sistemu socijalne i dječje zaštite je nedovoljna;
- Nivo znanja stručnjaka je neujednačen, a evidentan je i nedostatak specijalizovanih znanja.

2. VIZIJA STRATEGIJE

Crna Gora je u saradnji sa različitim subjektima na međunarodnom i nacionalnom nivou obezbijedila starijim građanima, korisnicima usluga socijalne zaštite trajan i održiv sistem integrisanih socijalnih usluga koje podržavaju život starijih u zajednici kroz pristup svim pravima, uslugama i resursima na jednakim osnovama kao i drugim građanima, čime je omogućila efektivno poboljšanje i održanje njihovog kvaliteta života. Svakom korisniku omogućeno je da provede starost u sigurnosti i dostojanstvu, što je moguće duže u sopstvenom domu, uz punu integraciju i participaciju starijih građana u porodici i zajednici, uz maksimalno očuvanje njihove nezavisnosti i učešća u donošenju odluka koje se njih tiču, čime Crna Gora postaje država sa razvijenim mehanizmima socijalne kohezije. Starim licima omogućeni su benefiti koji se zasnivaju na penzijsko-invalidskom osiguranju i osiguranju od nezaposlenosti, a dostupne su im i usluge koje se odnose na aktivne politike zapošljavanja.

2.1. Misija Strategije

Republika Crna Gora aktivno stvara uslove za kvalitetan, siguran i dostojanstven život starijih osoba i posvećena je pronalaženju trajnih rešenja za održiv sistem kvalitetnih socijalnih usluga, uz poštovanje prava svake starije osobe na lični izbor.

2.2. Principi Strategije

Poštovanje i nedjeljivost ljudskih prava je vrhunski princip Strategije, koji se obezbjeđuje usklađivanjem domaćeg pravnog sistema sa usvojenim međunarodnim dokumentima i savremenom praksom socijalnog rada. Ostvarivanje ovog principa podrazumijeva i primjenu sledećih osnovnih principa:

- **Najbolji interesi korisnika** – usluge starijim građanima pružaju se tako da su u najvećem stepenu usaglašene sa potrebama korisnika, uz puno poštovanje njihovih prava;
- **Dostupnost usluga korisnicima** – usluge se razvijaju na takav način da građani svoje potrebe prioritetno zadovoljavaju u sredini u kojoj žive;
- **Participacija, odgovornost i samostalnost korisnika** – usluge se obezbjeđuju na takav način da je korisnik aktivno uključen u donošenje odluka o načinu zadovoljavanja njegovih potreba i ima odgovornost za izbor i korišćenje sopstvenih snaga. Pružanjem usluga podstiče samostalnost u

zadovoljavanju potreba, produktivan život u zajednici i predupređenje zavisnosti od socijalnih službi;

- **Mogućnost izbora usluga i pružalaca usluga** – Potstiču se i razvijaju raznovrsne usluge u okviru javnog, civilnog i privatnog sektora, uz ostvarivanje partnerskih odnosa i povezivanje različitih socijalnih aktera, posebno na opštinskom nivou. Ovaj princip podrazumijeva decentralizaciju funkcija, odgovornosti, finansiranja i prakse socijalne zaštite, kao i konkurentnost usluga i ugrađivanje tržišnih kriterijuma u finansiranje usluga;
- **Blagovremenost i kontinuitet** – Korisniku se blagovremeno pruža mogućnost korišćenja odgovarajuće usluge, u kontinuitetu i potrebnom trajanju.

Pored ovih principa, reforma socijalne zaštite starih lica u Crnoj Gori treba da uvaži i sledeće principe ili načela koje je utvrdila Evropska unija u borbi protiv socijalne isključenosti i u razvijanju planiranja u ovoj oblasti:

- da je efikasnost mjera socijalne politike bolja kada se one razvijaju i pružaju u neposrednom okruženju korisnika kojima su namijenjene;
- da usluge socijalne zaštite starim licima moraju biti otvorene, dostupne, fleksibilne, cjenovno pristupačne i da odgovaraju potrebama korisnika unapređujući kvalitet njihovog života, da moraju biti djelotvorne, pravovremene i isplative i da se pružaju bez nepotrebne birokratizacije;
- da mjere socijalne zaštite starih lica moraju razvijati unutargeneracijsku, međugeneracijsku saradnju, odgovornost i solidarnost, unaprijediti integraciju starih lica u svoju prirodnu životnu sredinu, jačati njihovu aktivnost i postojeću socijalnu mrežu;
- da se pružanje usluga socijalne zaštite zasniva na visokim etičkim principima i moralnim normama i dosljednom poštovanju ljudskog dostojanstva i drugih temeljnih ljudskih prava i sloboda primjenom načela jednakosti i neprihvatanja diskriminacije i zanemarivanja starih osoba po bilo kojoj osnovi;
- da definisanje sistema socijalne zaštite starih lica bude pravo i dužnost države i da, u njegovoj izgradnji i ostvarivanju, svoje obaveze i zadatke imaju i lokalna zajednica, ali i najširi krug drugih aktera u ovoj djelatnosti;
- da se na toj osnovi obezbijedi saradnja i partnerski odnos organa vlasti, privatnog sektora i organizacija civilnog društva, i
- da se u finansiranju ovih usluga obezbijedi odgovornost samog starog lica, njegove porodice, zdravstvenih fondova, budžeta na svim nivoima i drugih izvora.

Prihvatanjem i ostvarivanjem ovih principa razvoja sistema socijalne zaštite starih lica u Crnoj Gori će biti izgrađen sistem integralne socijalne zaštite starih lica koji u prvi plan ističe unapređivanje zaštite najsiromašnijih, razvoj optimalne mreže usluga u zajednici i obezbjeđivanje funkcionalne povezanosti socijalne i zdravstvene zaštite. Povezanost usluga socijalne i zdravstvene zaštite omogućuje da se različiti servisi ovih usluga integralno definišu, zajednički planiraju i ostvaruju, da se briga o starim licima na integralan način pruža i da se ove usluge u punoj mjeri približe realnim potrebama korisnika. To je važan način da se doprinese unapređivanju kvaliteta života starih lica u Crnoj Gori.

3. CILJEVI STRATEGIJE

U razvoju sistema socijalne zaštite starijih lica Vlada Crne Gore opredijelila je dva pravca razvoja, u okviru kojih su definisani opšti i posebni ciljevi Strategije razvoja socijalne zaštite starijih lica za 2013-2017. godinu.

Prvi pravac razvoja: Razvoj proaktivnog odnosa svih društvenih aktera prema fenomenu starenja i starosti i uključivanje ovih pitanja u sve oblasti društvenog razvoja i politika

Drugi pravac razvoja: Uvođenje kvalitetnih usluga u socijalnoj zaštiti i razvoj mreže usluga u zajednici koje podržavaju kvalitetan život starih lica u njihovom prirodnom okruženju i smanjuju rizik od smještaja starih u ustanove

3.1. OPŠTI CILJ STRATEGIJE

Razvijanje integrisane socijalne zaštite starih lica radi očuvanja i poboljšanja njihovog kvaliteta života u prirodnom okruženju i osposobljavanja za produktivan život u zajednici, kao i radi predupređenja zavisnosti od socijalnih službi, efikasnim korišćenjem postojećih resursa i razvijanjem novih dostupnih, kvalitetnih i raznovrsnih usluga socijalne zaštite.

3.2. POSEBNI I POJEDINAČNI CILJEVI I ZADACI

3.2.1. POSEBNI CILJ 1

Unapređenje svijesti i spremnosti donosioca odluka, institucija sistema, udruženja građana i drugih društvenih subjekata, kao i starijih građana i njihovih porodica, za uvođenje pitanja starenja u sve oblasti društvenog razvoja i aktivno učešće u kreiranju i sprovođenju integrisanih i drugih usluga socijalne zaštite starijih lica, povećanjem informisanosti i učešćem svih relevantnih društvenih subjekata

Pojedinačni cilj 1.1. Povećana informisanost starijih građana i njihovih porodica, organizacija i institucija u lokalnoj zajednici o uslugama socijalne zaštite, socijalno zaštitinim pravima i mogućnostima obezbjeđivanja pomoći i podrške u prirodnom okruženju, posebno u ruralnim sredinama

Zadatak 1: Realizovati informativnu kampanju po principima dugoročne kampanje, sa posebnim obuhvatom svih ruralnih sredina

Pojedinačni cilj 1.2. Sistem zdravstva prepoznaje značaj integrisane brige o starijim građanima i spreman je za kontinuirano učestvovanje u kreiranju integrisanih usluga

Zadatak 1: Ministarstvo zdravlja uključiti u proces izrade standarda kvaliteta socijalnih usluga

3.2.2. POSEBNI CILJ 2

Unapređenje zaštite najsiromašnijih starijih građana

Pojedinačni cilj 2.1: kontinuirano razvijati potrebne normativne uslove i vidove podrške za siromašne stare i starije građane kako bi se umanjio efekat siromaštva na kvalitet života starih

Zadatak 1: sačiniti analizu o uticaju siromaštva na kvalitet života starih građana. Analiza je osnov za unapređivanje zaštite ove grupe korisnika

3.2.3. POSEBNI CILJ 3

U sistem socijalne zaštite uveden i primjenjuje se sistem kvaliteta usluga u skladu sa međunarodnim standardima, donošenjem zakonskih propisa i razvojem usluga

Pojedinačni cilj 3.1. Obezbediti zakonske osnove za uvođenje i primjenu sistema kvaliteta

Zadatak 1: kreirati i usvojiti standarde kvaliteta socijalnih usluga koje podržavaju život u zajednici

Poseban izazov u ovom zadatku je kreiranje usluge pomoći u kući, koja, u skladu sa potrebama i objektivnim životnim okolnostima korisnika, posebno starih i samohranih u ruralnim sredinama treba da ima različite modalitete organizovanja usluge i aktivnosti koje se obezbeđuju. Za stare u planinskim mjestima posebno je važno kreirati modalitet usluge u pripremi za zimu i podršci u zimskim mjesecima, omogućavanjem komunikacije i socijalnih kontakata posebno u ovom periodu

Zadatak 2: kreirati i usvojiti standarde kvaliteta za usluge smještaja starih lica

Poseban izazov predstavlja kreiranje standarda kvaliteta za obezbjeđenje smještaja starih lica sa demencijom, za kojim su utvrđene potrebe a koji ne postoji u Crnoj Gori.

Zadatak 3: kontinuirano unapređivati i kontrolisati primjenu standarda kvaliteta usluga za stara lica

3.2.4. POSEBNI CILJ 4

Razvijena mreža vaninstitucionalnih / lokalnih usluga socijalne zaštite u zajednici koje unapređuju kvalitet života starih u njihovoj prirodnoj sredini i međugeneracijskih odnosa u porodici

Pojedinačni cilj 4.1. Ojačati kapacitete lokalnih samouprava za uvođenje lokalnih usluga

Zadatak 1: obezbjediti podršku lokalnim samoupravama za donošenje, primjenu i praćenje Lokalnih planova za razvoj usluga socijalne zaštite, kao i stručnu podršku u obezbjeđivanju usluga

Zadatak 2: obezbjediti efikasno korišćenje resursa zajednice u ostvarivanju postojećih prava građana kroz multisektorsku saradnju. Efikasnim korišćenjem postojećih sistema definiše se prostor u kome potrebe građana nisu zadovoljene, a radi kojih je potrebno uvesti usluge u socijalnoj zaštiti

Zadatak 3: sačiniti međuopštinsku analizu mapiranih potreba i sagledati mogućnost uvođenja potrebnih usluga na međuopštinskom nivou;

Pojedinačni cilj 4.2. Obezbjediti uvođenje lokalnih socijalnih usluga na opštinskom i međuopštinskom nivou, u skladu sa sačinjenim akcionim planom

Zadatak 1: u svakoj opštini uvesti najmanje jednu uslugu za stara lica identifikovanu u Lokalnim planovima

Zadatak 2: uvesti jednu međuopštinsku uslugu

Pojedinačni cilj 4.3. Uvedene savjetodavno terapijske i socio edukativne usluge za starije građane u okviru postojećih kapaciteta u sistemu socijalne ili zdravstvene zaštite u vidu posebnih programa

Zadatak 1: kreirati programe namijenjene podršci starijim građanima i njihovim porodicama za razvoj zdravih stilova života i prevazilaženje porodičnih međugeneracijskih sukoba

Zadatak 2: obezbjediti uvođenje programa u postojeće kapacitete socijalne i zdravstvene zaštite

Pojedinačni cilj 4.4.: unapređeni mehanizmi učešća NVO sektora u obezbjeđivanju socijalnih usluga

Zadatak 1: razviti mehanizme dostupnosti finansijskih sredstava iz budžeta NVO sektoru i drugim pružaocima usluga u skladu sa pluralizmom pružaoca usluga

Zadatak 2: podržati razvoj volonterizma u obezbjeđivanju socijalnih usluga čime se doprinosi povremenom/kontinuiranom obogaćivanju osnovnog sadržaja usluge koji je propisan minimalnim standardima kvaliteta usluge. Ove aktivnosti moraju biti u skladu sa svrhom i aktivnostima usluge u okviru koje se obezbeđuju

3.2.5. POSEBNI CILJ 5

Očuvanje i unapređenje kvaliteta života starih obezbjeđenjem adekvatnih smještajnih kapaciteta u rezidencijalnim ustanovama i drugoj porodici.

Pojedinačni cilj 5.1: Obezbjeđeni smještajni kapaciteti za prihvatanje starih lica oboljelih od demencije

Zadatak 1: kreirati standarde za smještaj lica oboljelih od demencije

Zadatak 2: sagledati potrebe na lokalnom i regionalnom nivou za smještajem korisnika oboljelih od demencije i sačiniti plan razvoja kapaciteta za obezbjeđivanje smještaja ovih lica

Zadatak 3: prilagoditi postojeće smještajne kapacitete u JU Dom za stare "Grabovac" u Risnu i JU Dom za stare "Bijelo Polje" u Bijelom Polju za prihvatanje ove grupe korisnika

Pojedinačni cilj 5.2: Unapređeni smještajni kapaciteti u ustanovama za smještaj starih lica

Zadatak 1: unaprijediti materijalno tehničke uslove u postojećim ustanovama za smještaj starih lica

Zadatak 2: uvesti u sistem nove ustanove za smještaj starih lica

Pojedinačni cilj 5.3: Unapređena usluga smještaja starijih i starih lica u drugu porodicu

Zadatak 1: podići nivo informisanosti i razumijevanja značaja usluge smještaja u drugu porodicu, pogotovu u srodničku porodicu

Pojedinačni cilj 5.4: Uvedeni u sistem privatni pansioni za smještaj starijih

Zadatak 1: kreirati interresorni mehanizam otkrivanja ovih usluga i njihovog uvođenja u sistem socijalne zaštite

Zadatak 2: poslovanje privatnih panisona za smještaj starih lica uskladiti sa standardima usluga za smještaj starih lica

3.2.6. POSEBNI CILJ 6

Unapređene profesionalne kompetencije zaposlenih u javnom, privatnom i NVO sektoru za obezbjeđivanje usluga starijim korisnicima, realizacijom potrebnih obuka za razvoj kompetencija, razmjennom iskustva i dobre prakse

Pojedinačni cilj 7.1: Obezbjeđena kontinuirana obuka zaposlenih u javnom, civilnom i privatnom sektoru

Zadatak 1: realizovati obuke za stručne radnike, stručne saradnike i saradnike radi sticanja znanja i veština koja su potrebna za kvalitetno pružanje usluga

Zadatak 2: sačiniti plan razvoja kadrova u ustanovama za smještaj starih lica

Zadatak 3: realizovati studijsku/e posjetu/e potrebnu/e za razvoj prioritetne/ih usluge/a

4. PRIMJENA I KOORDINACIJA

Složenost fenomena starenja zahtijeva kompleksni i sveobuhvatni pristup u zaštiti interesa i potreba starijih građana, za koji je, u okviru svojih nadležnosti, odgovorna gotovo svaka javna institucija. Odgovorno planiranje i sprovođenje strategije socijalne zaštite starijih zahtijeva i planiranje na državnom, međuopštinskom i opštinskom nivou i usmjereno vođenje procesa primjene Strategije od strane nadležnog Ministarstava.

Neposrednu odgovornost za primjenu strategije nosi Ministarstvo rada i socijalnog staranja.

Iz tih razloga neophodno je staviti u funkciju novi odsjek u Ministarstvu rada i socijalnog staranja (koji je predviđen nacrtom Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti), koji treba da obavlja poslove razvoja usluga i unapređenja kvaliteta pruženih usluga. Rad ovog sektora omogućio bi jasno sagledavanje i procjenu potreba građana iz domena socijalne zaštite (posebno starih lica), upravljanje procesom kreiranja i razvoja inovativnih usluga i monitoring i unapređenje kvaliteta pruženih usluga. Ovaj odsjek bi istovremeno ostvarivao direktnu komunikaciju sa drugim ministarstvima čije je uključivanje neophodno za razvoj kvalitetnih i dostupnih usluga za stara lica, lokalnim samoupravama i pružateljima usluga i ostvarivao direktnu koordinaciju razvoja socijalnih usluga. Na taj način Ministarstvo rada i socijalnog staranja bi imalo odgovorno tijelo koje bi direktno koordiniralo primjenom ove i drugih strategija razvoja socijalne zaštite. Ovo bi obezbijedilo veću koordinisanost i olakšano usmjeravanje i vođenje razvoja usluga u sistemu, uz razgraničavanje uloga svih uključenih subjekata.

Drugi mehanizam koordinacije razvoja sistema socijalne zaštite starih lica na državnom i lokalnom nivou je sistem planiranja i sprovođenja akcionih planova na nivou države i lokalnih akcionih planova na nivou lokalnih samouprava. Lokalni akcioni planovi proističu iz prepoznatih potreba građana u određenoj zajednici i definisanih pravaca razvoja sistema, te su sami po sebi mehanizam koordinacije i usmjeravanja sinhronizovanog razvoja usluga za stara lica u Crnoj Gori.

Za uspješnost koordinacije u uvođenju i obezbjeđenju održivosti usluga za stara lica potrebno je na lokalnom nivou formirati multidisciplinarnе timove za zaštitu starih lica sa definisanim radnim mjestom koordinatora tima. Ovi timovi će obezbjediti neposrednu realizaciju i koordinaciju razvoja socijalnih usluga za stara lica i podržati praćenje i evaluaciju ostvarivanja strategije na lokalnom nivou.

Uvođenjem ovih mehanizama koordinacije i primjene strategije obezbjedio bi se sistemski zaokruženi model koordinisanog razvoja socijalne zaštite starih lica.

5. PRAĆENJE I OCJENJIVANJE STRATEGIJE

Praćenje / monitoring i evaluacija Strategije neophodno je za ostvarivanje njenih punih efekata, kako na nivou neposrednih rezultata tako i na nivou prikupljanja podataka za razvoj sistema socijalne zaštite. Monitoring i evaluacija strategije omogućavaju kontinuitet u procjeni ostvarivanja planiranih efekata i ciljeva, na osnovu kojih se blagovremeno može modifikovati akcioni plan na osnovu objektivnih pokazatelja.

Da bi monitoring i evaluacija razvoja usluga i njihovih efekata dali pune rezultate, neophodno je na početku primjene strategije definisati: a) ciljeve i aktivnosti monitoringa i evaluacije; b) primijenjene metode i tehnike, kako bi se ove aktivnosti obavile na kvalitetan način i omogućilo prikupljanje relevantnih podataka za odlučivanje; c) indikatore uspješnosti i d) plan monitoringa i evaluacije koji bi bio usklađen sa dinamikom razvoja strategije i dinamikom izvještavanja Ministarstva rada i socijalnog staranja i drugih relevantnih aktera (međunarodnih tijela, organizacija...).

U svrhu kvalitetne evaluacije potrebno je formirati Tim za evaluaciju primjene strategije. Tim bi bio interresornog tipa, sačinjen od predstavnika Ministarstva rada i socijalnog staranja, drugih uključenih ministarstava, lokalnih samouprava, pružaoca usluga i NVO sektora. Ovaj Tim imao bi zadatak da prati realizaciju i ostvarivanje strategije, te da vrši evaluaciju ostvarenih efekata. Takođe bi vršio evaluaciju lokalnih akcionih planova u dijelu koji se odnosi na razvoj usluga za stara lica i evaluaciju realizovanih projekata kojima se uvode i obezbjeđuju usluge za stara lica. Tim ima obavezu izvještavanja Ministarstva rada i socijalnog staranja u skladu sa sačinjenim planom evaluacije, a takođe i izvještavanja šire javnosti o efektima primjene strategije. Ovaj tim će predstavljati izvor relevantnih informacija za sagledavanje stanja u zaštiti starih lica koje će Ministarstvu rada i socijalnog staranja biti osnov za donošenje odluka u razvoju socijalne zaštite starih lica i za ocjenu uspješnosti primjene strategije. Tim za evaluaciju ima obavezu zajedničkog rada sa koordinatorima inter-resornih timova u lokalnim zajednicama, čime se ostvaruje puna uključenost i kontinuiran uvid u stanje implementacije strategije u svim lokalnim sredinama.

6. SREDSTVA ZA PRIMJENU STRATEGIJE

Sistem obezbjeđivanja i finansiranja socijalne zaštite je još uvijek u velikoj mjeri centralizovan. Sva prava iz socijalne zaštite starih lica se ostvaruju iz sredstava budžeta. Inovativne socijalne usluge koje su uvedene kroz Reformu sistema socijalne zaštite finansiraju se iz sredstava projekta, a samo djelimično iz sredstava lokalnih samouprava ili iz drugih izvora (donacije i projekti NVO sektora). Smanjenje sredstava za finansiranje socijalne zaštite u ukupnom iznosu, kao i porast broja korisnika, ukazuju na smanjenje kapaciteta sistema da u uslovima globalne ekonomske krize obezbjedi finansiranje svih prava u potrebnom obimu, održivost postojećih i razvoj inovativnih socijalnih usluga, koje su neophodne za ispunjavanje ciljeva strategije i poštovanje međunarodnih deklaracija i propisa čiji je država Crna Gora potpisnik.

Iz tih razloga neophodno je uvesti nove mehanizme finansiranja. Osim obezbjeđenih sredstava iz budžeta, socijalne usluge za stara lica mogu se obezbjediti nastojanjem države da poveća finansijska sredstva koja se iz budžeta izdvajaju za socijalnu zaštitu, zatim povećanjem učešća lokalnih samouprava u finansiranju socijalnih usluga, učešćem međunarodnih sredstava i uvođenjem učešća samih korisnika u finansiranju obezbjeđivanja usluga. Za proširenje mogućih izvora finansiranja usluga neophodno je definisati procese i postupke obezbjeđivanja finansiranja, a jedan od mogućih načina je obezbjeđivanje socijalnih usluga u zajednici putem javne nabavke.

S druge strane, povećana informisanost i senzibilizacija građana, starih lica, institucija sistema i pružaoca usluga o potrebama i potrebnim uslugama za stara lica (planirana definisanim ciljevima strategije) može dovesti do povećanog interesovanja svih zainteresovanih socijalnih aktera za obezbjeđivanje potrebnih usluga i njihovo uključivanje u planiranje i obezbjeđivanje, uključujući i finansiranje socijalnih usluga.

7. AKCIONI PLAN

Sastavni dio Strategije razvoja sistema socijalne zaštite starih lica u Crnoj Gori je Akcioni plan za njenu implementaciju. Ovaj akcioni plan oslanja se na osnovnu pretpostavku uspješnosti u implementaciji strategije, da će država i lokalna smouprava u realnim uslovima ostvariti svoje obaveze na polju socijalne zaštite.

A K C I O N I P L A N
OSTVARIVANJA STRATEGIJE RAZVOJA SISTEMA SOCIJALNE
ZAŠTITE STARIH LICA U
CRNOJ GORI

Za period od 1 godine od datuma usvajanja

Posebni cilj 1	Unapredjenje svijesti i spremnosti donosioca odluka, institucija sistema, udruženja građana i drugih društvenih subjekata, kao i starijih građana i njihovih porodica, za uvođenje pitanja starenja u sve oblasti društvenog razvoja i aktivno učešće u kreiranju i sprovođenju integrisanih i drugih usluga socijalne zaštite starijih lica povećanjem informisanosti i učešćem svih relevantnih društvenih subjekata					
Pojedinačni ciljevi	zadatak	rezultat	nosioc	rok	Indikator/ i	Izvori verifikacije
Pojedinačni cilj 1.1. Povećana informisanost starijih građana i njihovih porodica, organizacija i institucija u lokalnoj zajednici o uslugama socijalne zaštite, socijalno zaštitinim pravima i mogućnostima obezbjeđivanja pomoći i podrške u prirodnom okruženju, posebno ruralnim sredinama	Zadatak 1: sačiniti plan informativne kampanje po principima dugoročne kampanje, sa posebnim obuhvatom svih ruralnih sredina	Sačinjen plan	Ministarstvo rada i socijalnog staranja	IV kvartal ⁴	plan	Dokument plana kampanje

⁴ U akcionom planu kvartal koji se navode odnose se na period od godinu dana nakon usvajanja strategije

Posebni cilj 2	Unapređenje zaštite najsiromašnijih starijih građana					
Pojedinačni cilj	Zadatak	Rezultat	Nosioc	Rok	Indikatori	Izvori verifikacije
Pojedinačni cilj 2.1: kontinuirano razvijati potrebne normativne uslove i vidove podrške za siromašne stare i starije građane kako bi se umanjio efekat siromaštva na kvalitet života starih	Zadatak 1: sačiniti analizu o uticaju siromaštva na kvalitet života starih građana.	Analiza uticaja	Ministarstvo rada i socijalnog staranja	IV kvartal	Analiza je pokazala uticaj siromaštva na kvalitet života starih Analiza daje jasne impute za ključne teškoće i potrebne usluge kojima bi se umanjio efekat siromaštva na kvalitet života starih	Tekst analize, sirovi podaci iz sitraživanja
Posebni cilj 3	U sistem socijalne zaštite uveden i primjenjuje se sistem kvaliteta usluga u skladu sa međunarodnim standardima, donošenjem zakonskih propisa i razvojem usluga					
Pojedinačni cilj	Zadatak	Rezultat	Nosioc	Rok	Indikatori	Izvori verifikacije
<i>Pojedinačni cilj 3.1.</i>	Zadatak 1: kreirati	Kreirani standardi kvaliteta za usluge:	Ministarstvo rada i	2013	Usvojeni	Dokument pravilnika o

<p><i>Obezbjediti zakonske osnove za uvođenje i primjenu sistema kvaliteta</i></p>	<p>usvojiti standarde kvaliteta socijalnih usluga koje podržavaju život u zajednici</p> <p>Zadatak 2: kreirati standarde kvaliteta za usluge smještaja starih lica</p>	<p>dnevni boravak; stanovanje uz podršku za OSI; personalna asistencija; tumačenje i prevođenje na znakovni jezik; pomoć i njega u kući sa različitim sadržajima i posebnim sadržajima i organizacionim modalitetima za pomoć u kući starim samohranim licima u ruralnim sredinama; avjetodavno-terapisjke i socio-edukativne usluge,</p> <p>Kreirani standardi kvaliteta za 4 usluge smještaja: smještaj u dom za stare; smještaj u drugu porodicu</p> <p>Usvojena podzakonska akta – pravilnici o minimalnim standardima usluga</p>	<p>socijalnog staranja</p>		<p>pravilnici</p>	<p>minimalnim standardima usluga; zapisnici i spiskovi sa radnih grupa; izvještaji radnih grupa; odluka Vlade</p>
--	--	--	----------------------------	--	-------------------	---

Posebni cilj 4	Razvijena mreža vaninstitucionalnih / lokalnih usluga socijalne zaštite u zajednici koje unapređuju kvalitet života starih u njihovoj prirodnoj sredini i međugeneracijskih odnosa u porodici					
Pojedinačni cilj	Zadatak	Rezultat	Nosioc	Rok	Indikatori	Izvori verifikacije
<p><i>Pojedinačni cilj 4.1. Ojačani kapaciteti lokalnih samouprava za uvođenje lokalnih usluga</i></p>	<p>Zadatak 1: obezbjediti podršku lokalnim samoupravama za donošenje, primjenu i praćenje Lokalnih planova razvoja usluga socijalne zaštite, kao i stručnu podršku u obezbjeđivanju usluga</p> <p>Zadatak 2: obezbjediti efikasno korišćenje resursa zajednice u ostvarivanju postojećih prava građana kroz multisektorsku saradnju.</p>	<p>1.1. Lokalne samouprave dobile podršku u donošenju, primjeni i praćenju Lokalnih planova u skladu sa potrebama i stepenom razvoja</p> <p>1.2. usvojeni Lokalni planovi u opštinama Podgorica, Cetinje, Šavnik, Plužine, Mojkovac, Pljevlja, Plav, Kolašin, Tivat i Herceg Novi.</p> <p>2.1. u tri opštine donijeti protokoli o saradnji</p>	<p>Ministarstvo rada i socijalnog staranja</p> <p>Lokalne samouprave</p> <p>Lokalne samouprave</p>	<p>kontinuirano</p>	<p>Broj opština koje su dobile podršku, broj realizovanih aktivnosti podrške, broj planova u izradi</p> <p>Usvojen Lokalni plan, broj opština koje su usvojile Lokalni plan</p> <p>broj formiranih timova; broj donijetih odluka i protokola o</p>	<p>Zapisnici, Lokalni planovi, izvještaji o aktivnostima</p> <p>Dokument Lokalnog plana, odluka lokalne samouprave o usvajanju Lokalnog plana</p> <p>Opštinske odluke o formiranju timova; spisak članova tima;</p>

		kojima se reguliše rad multiresornih timova			saradnji	protokoli o saradnji
<i>Pojedinačni cilj 4.2. Obezbediti uvođenje lokalnih socijalnih usluga na opštinskom i međuopštinskom nivou, u skladu sa sačinjenim akcionim planom</i>	<p>Zadatak 1: u svakoj opštini uvedena najmanje jedna usluga za stara lica identifikovana u Lokalnim planovima</p> <p>Zadatak 2: sačiniti međuopštinsku analizu mapiranih potreba i sagledati mogućnost uvođenja potrebnih usluga na međuopštinskom nivou</p>	<p>U 3 opštine uvedena po 1 nova socijalna usluga sačinjena analiza sačinjen plan razvoja međuopštinskih usluga</p>	<p>Ministarstvo rada i socijalnog staranja i lokalne samouprave</p>	<p>III kvartal</p> <p>IV kvartal</p>	<p>Broj korisnika usluge</p> <p>Analiza; plan razvoja međuopštinskih usluga</p>	<p>Odluka o osnivanju usluge, dokumentacija o osnovinaju, plan i program realizacije usluge, spiskovi korisnika, zapisnici</p> <p>Tekst analize, plan sprovođenja analize, dokument plana razvoja međuopštinskih usluga</p>
<i>Pojedinačni cilj 4.3. Uvedene savjetodavno terapijske i socio edukativne usluge za starije građane</i>	Zadatak 1: kreirati programe namijenjene podršci starijim građanima i njihovim porodicama za	Kreiran jedan program podrške starim licima i njihovim porodicama	Ministarstvo rada i socijalnog staranja	2013	Program usluge, program obuke, materijal za obuku,	Dokument programa usluge, program obuke, spisak učesnika obuke,

<i>u okviru postojećih kapaciteta u sistemu socijalne ili zdravstvene zaštite u vidu posebnih programa</i>	razvoj zdravih stilova života i prevazilaženje porodičnih međugeneracijskih sukoba	Kreiran program obuke za primjenu usluge				materijali za obuku, izvještaj o evaluaciji pilotirane usluge
Pojedinačni cilj 4.4.: unapređeni mehanizmi učešća NVO sektora u obezbjeđivanju socijalnih usluga	Zadatak 1: razviti mehanizme dostupnosti finansijskih sredstava iz budžeta NVO sektoru i drugim pružaocima usluga u skladu sa pluralizmom pružaoca usluga Zadatak 2: podržati razvoj volonterizma u obezbjeđivanju socijalnih usluga	Definisan mehanizam Održan jednodnevni stručni skup na ovu temu	Ministarstvo rada i socijalnog staranja	III kvartal II kvartal	Mehanizam u skladu sa definisanim načinom nabavke i finansiranja usluga u socijalnoj zaštiti Na skupu usvojene preporuke za učešće volontera u obezbjeđivanju socijalnih usluga	Dokument definisanog mehanizma Agenda skupa, spisak učesnika, dokument preporuka

Posebni cilj 5	Očuvanje i unapređenje kvaliteta života starih obezbjeđenjem adekvatnih smještajnih kapaciteta u rezidencijalnim ustanovama i drugoj porodici.					
Pojedinačni cilj	Zadatak	Rezultat	Nosioc	Rok	Indikatori	Izvori verifikacije
5.1:	Zadatak 1:		Ministarstvo rada i	IV kvartal		

<p>Obezbeđen i smještajni kapaciteti za prihvata starih lica oboljelih od demencije</p>	<p>kreirati standarde za uslugu smještaja starih lica oboljelih od demencije</p> <p>Zadatak 2: sagledati potrebe na lokalnom i regionalnom nivou za smještajem korisnika oboljelih od demencije i sačiniti akcioni plan razvoja kapaciteta za obezbjeđivanje smještaja ovih lica</p> <p>Zadatak 3: prilagoditi postojeće smještajne kapacitete u JU Dom za stare "Grabovac" u Risnu i JU Dom za stare "Bijelo Polje" u Bijelom Polju za prihvata ove grupe korisnika</p>	<p>Organizovana međunarodna konferencija "razmjena iskustava u brizi i njezi oboljelih od demencije"</p> <p>Sačinjen prvi draft standarda</p> <p>Analiza potrebe za razvojem smještajnih kapaciteta za korisnike sa demencijom</p> <p>Sačinjen akcioni plan razvoja kapaciteta</p> <p>Započeto sa prilagođavanjem smještajnih kapaciteta u JU Dom za stare "Grabovac"</p>	<p>socijalnog staranja i dom u Risnu</p>	<p>IV kvartal</p> <p>kontinuirano</p>	<p>Prvi draft standarda u skladu sa međunarodnim principima i specifičnostima ciljne grupe</p> <p>Sačinjena analiza, akcioni plan razvoja kapaciteta</p> <p>Realizovani radovi u skladu sa potrebama korisnika</p>	<p>Dokumenta sa konferencije, dokument drafta standarda</p> <p>Analiza, akcioni plan</p> <p>Projektni dokument prilagođavanja objekata</p>
<p>Pojedinačni cilj 5.2:</p>	<p>Zadatak 1: unapređeni</p>	<p>1.1.Sačinjen predlog</p>	<p>Ministarstvo rada i</p>	<p>III kvartal</p>	<p>Predlog adaptacije i</p>	<p>Dokument predloga</p>

<p><i>Unapređeni smještajni kapaciteti u ustanovama za smještaj starih lica</i></p>	<p>materijalno tehnički uslovi u postojećim ustanovama za smještaj starih lica</p> <p>Zadatak 2: uvedena u sistem nova ustanova za smještaj starih lica</p>	<p>adaptacije i opremanja ustanova sa finansijskim planom</p> <p>obezbjeđena inicijalna sredstva za izgradnju doma za stare u Pljevljima kroz aplikaciju kod regionalnog programa "Sarajevski proces"</p>	<p>socijalnog staranja</p> <p>Ministarstvo rada i socijalnog staranja</p>	<p>kontinuirano</p>	<p>opremanja</p> <p>Aplikacija za sredstva podnijeta u junu 2013.</p>	<p>adaptacije i opremanja</p> <p>Odluka programa "Sarajevski proces"</p>
<p><i>Pojedinačni cilj 5.3: Unapređena usluga smještaja starijih i starih lica u drugu porodicu</i></p>	<p>Zadatak 1: podići nivo informisanosti i razumijevanja značaja usluge smještaja u drugu porodicu, pogotovu u srodničku porodicu</p>	<p>Sačinjen program kampanje za unapređenje svijesti starih i zajednice o usluzi</p>	<p>Ministarstvo rada i socijalnog staranja</p>	<p>III kvartal</p>	<p>Program kampanje, program obuke, broj obučenih stručnjaka</p>	<p>Program kampanje, program obuke, spisak obučenih stručnjaka, materijal sa obuke</p>
<p><i>Pojedinačni cilj 5.4: Uvedeni u sistem privatni pansioni za smeštaj starijih</i></p>	<p>Zadatak 1: kreirati interresorni mehanizam otkrivanja ovih usluga i njihovog uvođenja u</p>	<p>Formirana radna grupa za kreiranje mehanizma</p>	<p>Ministarstvo rada i socijalnog staranja</p>	<p>II kvartal</p>	<p>Odluka o formiranju radne grupe</p>	<p>Odluka o formiranju radne grupe</p>

	sistem socijalne zaštite					
--	--------------------------------	--	--	--	--	--

Posebni cilj 6		Unaprijeđene profesionalne kompetencije zaposlenih u javnom, privatnom i NVO sektoru za obezbjeđivanje usluga starijim korisnicima, realizacijom potrebnih obuka za razvoj kompetencija, razmjenom iskustava i dobre prakse				
Pojedinačni cilj	Zadatak	Rezultat	Nosioc	Rok	Indikatori	Izvori verifikacije
6.1.Obezbeđena kontinuirana obuka zaposlenih u javnom, civilnom i privatnom sektoru	Zadatak 1: realizovati obuke za stručne radnike, stručne saradnike i saradnike radi sticanja znanja i veština koja su potrebna za kvalitetno pružanje usluga	Realizovane obuke	Ministarstvo rada i socijalnog staranja	Kontinuirano	50% stručnjaka centra za socijalni rad obučeno za primjenu metodologije vođenja slučaja; Stručnjaci u domu za smještaj starih lica "Grabovac" prošli obuku o procjeni potreba i individualnom planiranju usluge; 20 stručnjaka i saradnika prošlo obuku za rad sa licima sa demencijom; 20 stručnjaka i saradnika prošlo obuku za rad sa duševno oboljelim	Spisak polaznika obuke, program i materijali obuke, izvještaj realizatora

	<p>Zadatak 2:sačiniti plan razvoja kadrova u ustanovama za smještaj starih lica</p> <p>Zadatak 3: realizovati studijsku/e posetu/e potrebnu/e za razvoj prioritetne/ih usluge/a</p>	<p>Sačinjen plan razvoja kadrova</p> <p>Realizovana 1 studijska posjeta</p>		<p>III kvartal</p>	<p>starim licima;</p> <p>Obučeni zaposleni u zavodu za socijalnu zaštitu i inspekciji Ministarstva o starenju i starosti;</p> <p>Obučeno 40 predstavnika NVO i drugih pružaoca usluga o starenju i starosti</p> <p>Plan razvoja kadrova odgovara potrebama sistema</p> <p>Studijska posjeta realizovana za uslugu koja je ocijenjena kao prioritetna</p>	<p>Dokument plan razvoja kadrova</p> <p>Odluka o studijskoj posjeti, spisak učesnika, izveštaj sa posjete</p>
--	---	---	--	--------------------	--	---

VLADA CRNE GORE

Ministarstvo rada i socijalnog staranja

IZVJEŠTAJ

sa javne rasprave organizovane povodom

Predloga Strategije razvoja socijalne zaštite starih lica

Ministarstvo rada i socijalnog staranja sačinilo je tekst Predloga strategije razvoja socijalne zaštite starih lica, 2013-2017.godine sa Programom javne rasprave.

Tekst Predloga strategije razvoja sistema socijalne zaštite starih lica, 2013-2017.godine, bio je objavljen na web-site Ministarstva rada i socijalnog staranja i na portalu e-uprave.

U toku održavanja javne rasprave organizovan je okrugli sto u Podgorici.

U toku održavanja javne rasprave, data je mogućnost svim zainteresovanim subjektima da prijedloge, primjedbe i sugestije dostave u pisanoj ili elektronskoj formi Ministarstvu rada i socijalnog staranja. Učesnici u javnoj raspravi su bili predstavnici državnih organa, organa lokalne samouprave, Evropske komisije, UN-agencija, nevladinih organizacija, građani i drugi zainteresovani subjekti.

Sugestije i primjedbe Ministarstvu rada i socijalnog staranja dostavio je:

1) Crveni krst Crne Gore;

1. Nacrtom Strategije ne prepoznaje se uloga Crvenog krsta Crne Gore, kao organizacije od posebnog interesa i potvrđenog partnera Državi Crnoj Gori u oblasti socijalne zaštite
2. Nacrt dokumenta nije utemeljen na novousvojenom Zakonu o socijalnoj i dječijoj zaštiti, usljed čega istim nijesu identifikovane određene kategorije korisnika socijalne zaštite i društvene brige, niti planirane aktivnosti socijalne zaštite tih kategorija. Misli se, prvenstveno na kategoriju beskućnika, čije zbrinjavanje je i u fokusu humanitarne misije Crvenog krsta.

3. Budući da je Država Crna Gora povjerila Crvenom krstu Crne Gore određene poslove u oblasti socijalne zaštite, a koji predstavljaju javni interes, to bi takva činjenica obavezivala na harmonizaciju nacionalnog zakonodavstva i na ovom planu, analogno čemu bi Crveni krst ovim dokumentom bio tretiran kao jedan od učesnika ostvarivanja procesa socijalne zaštite, odnosno ne bi bio svrstan u NVO sektor;
4. S obzirom da, i pored toga što su aktivnosti Crvenog krsta veoma transparentne, prepoznatljive i specifične, iste nijesu obuhvaćene u odgovarajućim segmentima dokumenta-usluge na projektnom nivou, usluge socijalne zaštite mapiranje postojećih servisa i usluga i sl, smatramo da Strategijom treba obuhvatiti:
5. Odgovor Crvenog krsta na humanitarne potrebe socijalno –ugroženog stanovništva (humanitarne akcije, donatorska sredstva, materijalna davanja u redovnim i vanrednim situacijama, distribucija humanitarne pomoći socijalno ugroženom domicilnom stanovništvu

Program brige o starima (u 17 opštinskih organizacija Crvenog krsta, sa oko 850 redovnih korisnika);

Primjedbe nisu prihvaćene

Predlog Strategije razvoja sistema socijalne zaštite starih lica 2013-2017. Godine, je u potpunosti usaglašen sa novim Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti, koji je usaglašen sa međunarodnim standardima i obavezama preuzetim ratifikacijom međunarodnih ugovora, pije svega onih koji se odnose na garancije ljudskih prava i sloboda. Predlogom strategije definisano je da djelatnost u oblasti socijalne zaštite starih lica, odnosno pojedine usluge može pružati organizacija, preduzetnik, privredno društvo i fizičko lice, u skladu sa zakonom, tako da predlog strategije nije prepoznao pojedinačne pružaoce usluga socijalne zaštite starih lica.